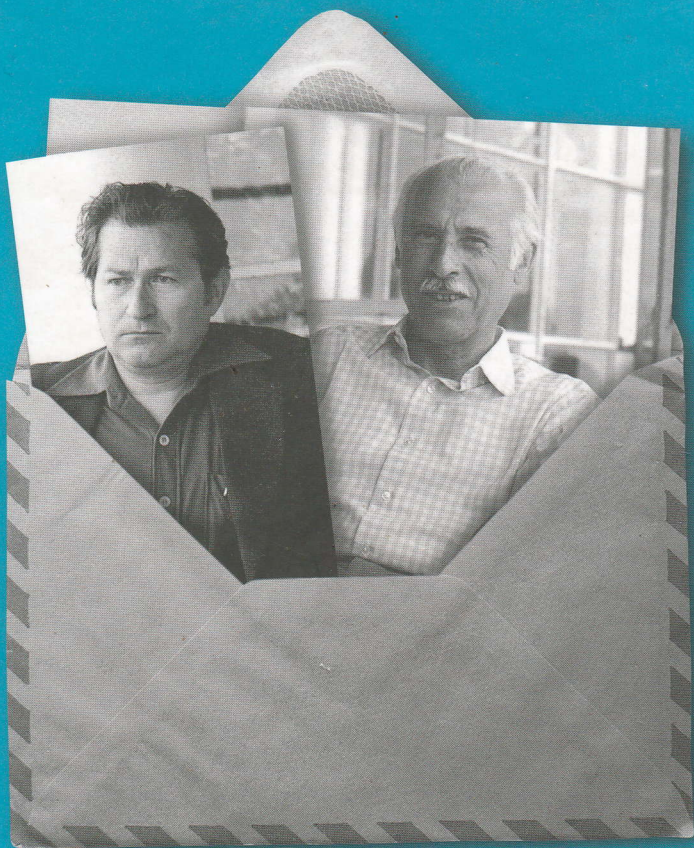

Fodor András és Takáts Gyula levelezése

1948 – 1997

FODOR ANDRÁS
ÉS TAKÁTS GYULA
LEVELEZÉSE

1948 – 1997

Görbe szöveg megtekintés
mentén a birtokgyűjtés

2008. 7. 21.

Jakab

irodalmunk
forrásai

A huszadik század második fele hazai irodalma két jeles írójának a levelezése két, egymáshoz igen szoros százlakkal kötődő alkotó mintegy fél évszázados kapcsolatának emberi és kortörténeti dokumentuma. Különös jelentőségű ez a kötet, hiszen az *élő Mester*, *Takáts Gyula Kossuth-díjas költő*, valamint a *korán elhunyt Tanítvány*, *Fodor András Kossuth-díjas költő* örökösei együttesen érvényesülő nagyvonalúságának köszönhetően kettejük teljes levelezési anyaga most nyilvánosságra kerülhet.

A levelek, amelyek korszakos változásokat jelentő idők tanúi, különböző „olvasatokat” kínálnak. Egyrészt olvashatók a korszak történeti lenyomataként, az ország életében, a kultúrában, az irodalomban végbement változásokat, fontos eseményeket, kiadói műhelyeket, szerkesztőségeket, folyóiratokat, alkotótársakat, a mindenkori nyilvánosságot, a „kultúrpolitikát” bemutató és jellemző dokumentumként. Másrészt olvashatók egy nagy ívű személyes, emberi kapcsolat, egy tanítvány és mester közötti viszonyból kibontakozó és egyre elmélyültebbé váló barátság forrásanyagaként. Végezetül olvashatók a két költő életének és alkotói pályájának, jelentősebb műveinek értékelését újabb információkkal segítő, az eddigieket pontosító, árnyaló ismeretek tárházaként is.

Az *Irodalmunk forrásai* sorozat 31. kötetének mindegyik „olvasata” érdekes, új, gyakran meglepő ismeretekkel gazdagíthatja a kutatókat és az érdeklődő olvasókat egyaránt.

9789639498907

2.500 Ft

A könyv a Nemzeti Kulturális Alap

támogatásával jelenik meg.

Előszó: Tüskés Tibor

Az autográf kéziratok számítógépbe írása:

Fodor János, Kőrös Katalin, Parill Orsolya

A jegyzeteket, a névmutatót készítette és a könyvet
szerkesztette: Pintér László

© Fodor András örökösei

© Takáts Gyula

© Pintér László

© Tüskés Tibor

© Pro Pannonia Kiadói Alapítvány

ELŐSZÓ

Van valami sorsszerű – véletlen vagy törvényszerűség? – abban, hogy 1941. szeptemberében, a tanév kezdetén a kaposvári, Somssich Pálról elnevezett állami gimnázium harmadik osztályában találkozik egymással Fodor Andor (akkor még így írja nevét) tizenkét éves diák tanárával és osztályfőnökével, az akkor harminc éves költővel, Takáts Gyulával. „Tanulmányi értesítőm 1941/42-es bizonyítványába már az ő csinos apró betűivel van beírva »A negyedik osztályba léphet.« [...] Olvastam, hogy megkapta a Baumgarten-díjat, s egy nyilatkozatára is emlékszem, melyben minden aktuális csábítást elhárítva kijelenti: nem költözik a fővárosba, a posta vidéken is megtalálja” – emlékezik vissza Fodor András. A diák neki mutatja meg első verseit, és Takáts Gyula az, aki ezeket a verseket – mikor a diák-költő írásait már elég érettnek látta a közlésre – elküldi a szomszédos városban megjelenő, Várkonyi Nándor által igényesen szerkesztett pécsi folyóirat, a Sorsunk szerkesztőségébe. Takáts Gyulának a versrovat gondozója, Csorba Győző levélben válaszol 1946. november 21-én: „Fodor A. versei szépek, egyet máris hozunk belőlük.” Ez a vers, a *Találkozás*, Fodor András első folyóirat-közlése a Sorsunk 1946. évi 2. (novemberi) számában lát napvilágot (még Fodor Andor névvel). A *Találkozást* további két vers, a *Napszámos lányok esti réten* és *Az árnyak* publikálása követi a Sorsunk 1947. évi 7-8. összevont (július-augusztusi) számában. (E két vers fölött már a Fodor András név olvasható.) Az év júniusában Fodor András leérettségizett, szeptemberben a budapesti egyetem bölcsészkarának hallgatója és az Eötvös-kollégium lakója. A kapcsolatot Kaposváron élő tanárával változatlanul megőrzi, de a diák-tanár viszony új tartalmakkal gazdagodik. „Amikor 1947-ben személyiségének hatásköréből kikerülve Budapestre jöttem, nehezen értettem, a Duna mellől mért látják őt másnak, mint ami valójában. Működését miért tekintik lokálisnak, holott furcsaságaival együtt is külön égboltja, teljes horizontja van” – írta Fodor András.

Takáts Gyula és Fodor András kapcsolata Fodor András haláláig, 1997-ig több mint félévszázadon át megmaradt. A nemzedéknyi, tizennyolc évnyi különbség mindvégig ott húzódott közöttük, de a viszony két költőtárs kapcsolatává gazdagodott és nemesedett.

Amennyire Fodor András jellegzetesen „tanítvány”, Eckermann-típusú személyiség volt (ezt mutatja – többek között – Fülep Lajoshoz fűződő viszonya is), Takáts Gyula épp annyira nem volt iskolateremtő „mester”, soha nem akart „próféta”, irodalmi irányzat vezére lenni. Takáts Gyula nem „tanított”, nem hatott, hanem példát mutatott a segítségre, a szülőföld iránti hűségre, a természetes emberi gesztusokra, az őszinte megszólalásra. „Bizonyos, hogy életre szóló példát adott – írja Fodor András –, miként kell az utánunk jövőkkel leereszkedő gesztusok nélkül, még a segítséget sem éreztetve, teljes odafordulással mindenkor, minden helyzetben természetesen bánni.” Takáts Gyula idegenkedett az utánzóktól, a szolgálalkú másolóktól, valamely kipróbált, sikeres lírai tónus átvételétől. „Nem, én nem akarok olyan lenni, mint a stiglicék... Mindnek egyfelé mutat a csőre, szárnya, lába... A vers akkor jó, ha saját íze, színe, zamata van” – idézi szavait Fodor András. Takáts nem akart utánzó lenni, és másoktól, a nála fiatalabbaktól sem kívánta, hogy az ő költészetét másolják. A tehetséget nagyobbra becsüli az elvhűségnél, a műalkotást az írásnál. Fodor András hűséges „tanítvány”, de nem szolgálalkú, nem ismeri a szervilizmust, nem akar hasonlítani máshoz, nem vált Takáts Gyula költészetének, ízlésének és stílusának szolgai követőjévé, utánzójává. Költőként is, emberként is különböző utat járt be.

Takáts Gyula mindenekelőtt az élet sokszínű megélésére és a gyakorlatiasságra adott példát. Ő tanácsolta Fodornak a névváltoztatást is. „Micsoda dolog az, hogy egy költőnek már a neve rímel. Fo-dor An-dor.” Ezt tanulták tőle a Somogyból elszármazott más fiatal írók is, Szász Imrétől Bertók Lászlón át Kerék Imréig. Nekem azt mondta: „Egy prózai írást, egy tanulmányt is figyelemkeltő mondattal, párbeszéddel, erős leütéssel kell kezdeni. Hogy azonnal fölkapja a fejét az olvasó.”

Fodor András a Takáts Gyulához fűződő viszonyban megmaradt hűséges „tanítványnak.” Kapcsolatukban volt példa súrlódásra, az összeszólalkozásra, de a barátság alaphangját részéről mindvégig a tisztelet adta meg. Ha a „félszeg halát, az illendő elfogódást” később leküzdötte is, a bátyjára tekintő testvéri érzést, a nyílt odafordulást mindig megőrizte, sohasem vetette ki a szívéből.

Kapcsolatuk hiteles dokumentuma az a levelezés, amelyet az olvasó a kezében tart. A kaposvári iskolai emlékek mellett a Balaton parti település, Fonyód is összekötötte őket: Becére történt „átköltözése” előtt itt volt nyaralója Takáts Gyulának, Fodor András pedig itt ismerte meg Sáríkat, későbbi feleségét, akinek révén töltötte a fonyódi villában nyaranta „versíró heiteit”. Mióta Fodor András részt vett a kaposvári folyóirat, a Somogy szerkesztésében, melynek Takáts Gyula főmunkatársa, a lap körüli ügyek, a szerkesztői munka is szükségessé tette a rendszeres kapcsolatot. Fodor András levelei főként a budapesti irodalmi élet híreiről, az írószövetség körüli eseményekről tudósítják a vidéken élő költőt. Takáts Gyula gyakran kéri leveleiben a költőtárs gyakorlati segítségét, tájékoztatását a fővárosi lapoknak, folyóiratoknak, kiadóknak küldött kézirat-ai ügyében.

Takáts Gyula és Fodor András levelezése a huszadik századi magyar „epistolographia” (levelezés-irodalom) terméke, Fodor András – Kazinczy Ferenc levelezésének méreteire emlékeztető – levelezésének része, párhuzamos Csorba Győző és Fodor András már ismert, könyvben megjelent levelezésével. A levelekből egyrészt kirajzolódik a kor, fél évszázad magyar irodalmi élete. Másrészt a levelezés adalékokat, apró tényeket szolgáltat a két költő életrajzához, pályaképéhez, egyéniségéhez. Továbbá a levelezés kiegészíti Fodor András kötetekben olvasható naplófolyamát; ugyanakkor a naplók értelmezik és megvilágítják a levelekben található – némely esetben homályos – tényeket és ismereteket.

Takáts Gyula pécsi egyetemi társa volt az 1956 után Svájcba települt Dénes Tibor író és esszéista, Cs. Szabó Lászlóhoz hasonlítható szellemi ember, Péterfy Jenő munkásságának kitűnő ismerője és értékelője. Amikor még itthon élt, mély

empátiával előszót írt Péterfy kritikai munkáinak gyűjteménye elé. Takáts Gyula és Fodor András leveleiről szólva alighanem mi is érvényesnek mondhatjuk azt a költői kérdést, amellyel Dénes Tibor Péterfy-portréját zárja: „Van-e felemelőbb és megnyugtatóbb, mint a tanítványi hála?”

Az előszót két hosszabb idézettel zárjuk. Ez a két szövegrészlet hiteles rajz, eleven portré, amelyet egymásról készítettek.

Fodor András többször írt Takáts Gyuláról. Verset ajánlott neki; diákkori naplójában részletesen beszámol Takáts tanár úrral történt találkozásairól; *Mézöntő* című versét elemzi érzékenyen; amikor megjelenik Takáts Gyula *A semmi árnyéka* című kötete, tanulmányt ír róla hetvenedik születésnapján; 1981-ben *Takáts Gyula ünnepére* címmel esszével köszönti. Ebből az írásából idézünk.

„Igen, Takáts Gyula mindig nyíltan vallotta: lírájában a valóság az a repülőpálya, amelyről indulni tud. »Szavak között bujkáló való / Téged kereslek, ki vagy mindenható« – jelenti ki ars poeticájaként is. De éppen, mert ilyen közelről, ilyen izgott kíváncsian, a sejtek mértanáig kutatja a szavak mögött lappangó matériát, ahogyan ő vállalta a szűkebb hazát, abban sohase mutatkozott elkülönülés, dacos bezárkózás, inkább a dolgok mélyén rejlő egymásra felelő kapcsolatok, összekötő vonulatok fölfedezése, az egyetemes értékek iránti szenvedélyes affinitás. »Láb a földön, sziv az égbe, / állok a lét egészébe.« Patetikus felhang nélkül olyanként mutatja magát, aki a távlatok magasából tekint le a megnőtt hazai tájra: »egyetlen határrá válva, / nézek onnan a hazámra. / Azon is túl a világra: / az egyetlen földi tájra, / ahol annyit gyalogoltam / s bárhol voltam, ember voltam.«

Somogyból indult pályám eléggé meg nem köszönhető szerencséje, hogy már a gimnázium padjaiban tanítványa lehettem, hogy emberségből, természetességből ő adott nekem példát, formát. Általa kötődhettem oly könnyedén Dél-Dunántúl megtartó szelleméhez. Tudom, ha valaha elkövetkeznék a Csokonai álmodta *Új Hélikon*, annak is csak az ő törhetetlen sugárzása adhat tápot.

[...] a magyar irodalom legfiatalabb hetvenévesének születése téli ünnepén, s »a létezés közös magányában« e » kozmikus szép sivatagban« saját szavaival kívánjuk: buzgó pipicslángként rendületlenül és sokáig világoljon még szíven »a föld kérdő reménye.« (Fodor András: *Szó, zene, kép*. Magvető, Bp., 1983.)

Takáts Gyula is ajánlott verset Fodor Andrásnak; van költeménye, amelyben »jó betyár-névnek« mondja az őt Bece hegyi pincéjében meglátogató fiatalabb költőtárs nevét; és amikor Fodor András is életfordulóhoz érkezett, »mikor ötven éves lett«, *Fodor Andrásról* címmel köszönti pályatársát. Ebben az írásában mondja Takáts Gyula a következőket:

„Nem esszét rögzíték, csak köszöntő szavakat mondok. Épp azért, ha röviden is, de a lényegest keresem egy ötvenéves évfordulón, amelyből több mint harminc év munkája igen sokoldalú és gazdag termést hozott, és országosan is hasznos, teremtő indulatot sugárzott. Ez utóbbi, azt hiszem, amely egyéniségét kortársai közül kiemeli. Szokatlan és szép jelenséggé teszi egy szorító és egyre elidegenedőbb lelki korban és világban.

Nem felejttem el diákkori, átizzott tanárköszöntőit. Az együtténeklés fényét az ifjú arcon. A barátságkereső és -tartó öröm tisztaságát, lett-légyen az osztálytársa, vagy Fülep Lajos, vagy hacsak egy költősüvölvény felé sugárzott. Ide kell sorolnom országos levelezéseinek segítő szenvedélyét is. Ide szervező készségét, és az Írószövetség költői szakosztályában a lírai zsengek istápolásától az első kötetes költők nem mindig hálás szerepű bemutatásáig. Mert bizony ez a már-már Kazinczy-szenvedélyű literátori szervezés és közösségi szenvedély mindig a saját mű építéséből tépett ki nagy időt.

De íme itt és most látjuk, hogy megérte mindez, mert az érzelmi gazdagság meg is gyorsítja, ki is szélesíti a lelket és a művet, és ezt bizonyítandó válogathatunk mi, és válogathat irodalmi kritikánk lelkiismerete is, hogy nemcsak helyére, de megillető helyére tegye az ötvenéves évforduló alkalmából Fodor András életművét.”

Az egykori kaposvári diák a háború után jelentkező, tragikusan megritkult népi tehetségek nemzedékével együtt indult – írja Takáts Gyula.

„És ha akadályokkal küzdve is, de mégis szerencsésen líránk és lírája javára. Ugyanis amit teremtett, nem a már Erdélyi-, Sinka-, Gulyás Pál-, Illyés-műben felmutatott világot és történelmi hangot színezte és bővítette ki és tovább, de egy József Attila-i kerülővel, egy mai európai töltésű, személyiség-teremtő és épp e folyamat által fejlesztett gondolati lírát teremtett. És ráadásul szinte a látványostól tartózkodót... De már-már a divat ellen... Ugyanakkor mégis minden ízében, épp egyszerűségében mélyet és tág horizontút. Kiművelt, edzett, szellemi-lelki tornában kipróbált és fölépített költészetet vallhat magáénak.” (Takáts Gyula: *Tükrök szava – betűk arca*. Szépirodalmi, Bp., 1985.)

Tüskés Tibor

1. Fodor András levele

Kedves Tanár Úr!¹

Azt hiszem, most már esedékessé válik részemről a beszámoló levél. Október közepén találkoztunk utoljára, de saját szempontból akkor sem a legmegfelelőbb körülmények között, hiszen helyzetem megakadályozta, hogy általánosságokon túl bármit is elmondhassak magamról. Pedig akkor már mögöttem voltak a beilleszkedés legnehezebb hetei. No, nem baj, talán jobb is így, hogyha messzebből nézve, félévnyi kollégistaság távlatával beszélek az első időszak keserveiről.

A beköltözésem utáni szokásos „gólyanyúzó hét” kétségtelenül nehéz volt. Bár a testi kínzások (hajnali csúszó-mászó torna az udvaron, éjfél utáni kiröpítés, lesímázás) nem törtek le túlságosan. A kaposvári MÁV internátusban jó előre hozzászoktam az ilyesmihez. Sőt a megerőltető szellemi munkától sem ijedtem meg. A már címében is elrettentő szándékú előadást például, a patriarchális és matriarchális kultúrákról, élvezettel hallgattam, s gólyavizsgás írásbeli tételtemet („Minek tulajdoníthatók, s hogyan magyarázhatók a kihagyások Amade László költészetében”) oly komoly, „csakazértis-szakszerűséggel” oldtam meg, hogy kénytelenek voltak dicsérni érte. A fő nehézség tehát számomra nem ezekben az egyébként is elmaradó erőltetésekben voltak. Sokkal inkább abban a továbbiakban is tapasztalható „lelki nyomásban”, ami rám, mint meglehetősen érzékeny egyénre, súlyosult. Tán nem is kell igazolnom, hogy a közvetlenség számomra érintkezési föltétel. És épp a szükséges fesztelenséget biztosító őszinte légkört nem kapom meg a kollégiumban. Különösen nem a „családomban”, melybe Tanár Úrnak is volt betekintése ottlétekor. Helyzetüket nézve és megértve, nem vádolhatom sem Bornyit² (a fiú, akivel együtt érkeztem), sem Szászt³ azért, mert olyanok amilyenek. De tény, hogy végső soron mindketten idegenek tőlem, s ők is valami gyanakvással kezelnek en-

¹ Takáts Gyula Fodor András középiskolai tanára, osztályfőnöke volt.

² Bornyai Sándor

³ Szász Imre

Mert ez a mi Pestünk, akármelyik oldaláról nézegessem is.
Sárikával együtt szeretettel köszöntelek és ölellek Gyula

P.S. Most fejeztem be egy hosszabb Csokonai dolgozatot.
Kb. két íves.² Szeretem ezt a legnagyobb magyar poétát!... Mi-
ért a legnagyobb, nem azért, mert itt hanyódott, vetődött So-
mogyban; hanem, mert ő vágott utat minden magyar poétá-
nak. Legalább is azoknak, akik rászolgáltak erre a névre.

1961. I. 27. – Fejléces boríték: Rippl – Rónai Múzeum Ka-
posvár. – Címzés: Fodor András költő részére, Budapest Bajcsy-
Zsilinszky út 15. E. IV. 2/a

² Megjelent: *Petőfi Irodalmi Múzeum évkönyve*. – Bp. : PIM, 1962. p. 33-59. =
T. Gy.: *Egy kertre emlékezve*. – Bp. : Szépirodalmi Könyvk., 1971. p. 105-144.
1993-ban önállóan is kiadták: *Csokonai Somogyban* : [Tanulmány]. – Kapos-
vár : Kaposvári Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola, 1993. – 32 p.

78. Takáts Gyula levele

Bandikám, néhány könyvet¹ szétküldtem. Megbeszélésünk
szerint S. Pistának² is. Légy szíves hívjad fel... Ha sikerül
mennem, hamarosan küldök a többi fiúnak is, akiket ajánlot-
tál.

Sárikának kézcsók, ölel Gyula

A Rippl-Rónai Múzeum Postai levelezőlapján. – 1961. II. 4.
– Címzés: Fodor András író Budapest Bajcsy-Zsilinszky út 15.
E. IV. 2/a

¹ Virágok virága. Új versek

² Simon István

79. Takáts Gyula levele

Kedves Bandim, igen megörültem soraidnak. Simon Pistá-
nak a Te könyveddel¹ együtt a Kortárs címére elküldtem a
kötetet.² Kérdezzed meg tőle, megkapta-e, nem bontotta-e fel
illetéktelen? Könyved ügyének és Szabó Edéről szóló hírnek is
nagyon örültem, kivéve a címlap-hírnek. Az ízléstelenség saj-
nos nagy! Könyvem a jövő héten készül, küldök.³

Ölel és kézcsók Sárika kismamának Gyula

A Rippl-Rónai Múzeum Postai levelezőlapján. – 1961. II. 18.
– Címzés: Fodor András író Budapest Bajcsy-Zsilinszky út 15.
E. – Küldi: Takáts Gy.

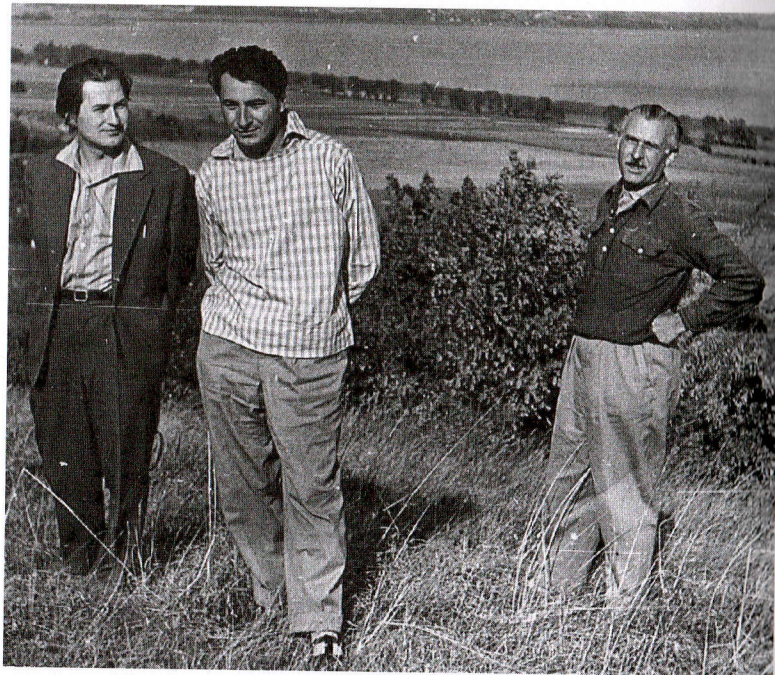
¹ Tengerek, dombok

² Virágok virága

³ Képek és versek útjain

Fodor András és Takáts Gyula

Fodor András, Tüskés Tibor és Takáts Gyula

117. Fodor András levele

965. II. 17.

Kedves Gyulám,

éppen most beszéltem Pomogátscsal. A leveledben kért módosításokat többnyire végrehajtotta már, vagy végrehajtja majd. Az ötvenes évekbeli visszahúzódsod hangsúlyozottabb és konkrétabb említését én is kértem. Tibor Alföld-beli cikkét és vallomásodat a cikk írása előtt olvasta. A finnországi utazás mikéntjén is helyesbített. Egyedül a *Somogyi Nagyberekről* írt disszertációd akarja kívánságod ellenére említeni. Általános irányelv ugyanis, hogy költők művei közt más jellegű munkásságukról is szó essen. S mivel ilyet igen kevesen írtak, nincs

benne semmi szégyellnivaló, emiatt más fontosabb műved sem marad ki. A *Kinek könnyebb?*-re meg én figyelmeztettem, szerepel az ismertetésben.

Szegény Tiborba hát megint belerúgtak. Hidd el, nem érdemes a Jelenkort támogatni. Láttam, Pákolitzék milyen leveleket írnak a hozzájuk forduló gyanútlan szerzőknek. Ha egy ügy rothad, hagyjuk megrohadni.

Kívánom, hogy javadra szolgáljon a szigligeti pihenés; hogy legközelebb egészségesen lássalak viszont.

Üdvözlétedet Pomogátsnak átadtam. Köszöni szépen. Én meg Hunyadi Pistát köszöntöm, ha ott van még. (Ma kaptam tőle Szigligetről üdvözlőlapot.)

Szeretettel öllelek: Bandi

1965. II. 17. – Címzés: Dr. Takáts Gyula írónak, Szigliget, Írók Alkotóháza. – Küldi: Fodor András Országos Széchenyi Könyvtár, 1802 Budapest VIII., Múzeum körút 14. (Fejléces borítékban.)

118. Fodor András levele

Kedves Gyulám,

beszéltem Pomogátscsal; nagyon szívesen ír Rólad. A számításba mindössze annyi hiba csúszott, hogy cikkével már elígérkezett az Új Írásnak, – ők ugyanis, fölfigyelvén kritikai tevékenységére, oda akarják kötni a laphoz. A szerkesztőség kérdésére, hogy miről szeretne írni, a *Te köteted*¹ címével válaszolt. Így hát a szándék őbenne a figyelmeztetés nélkül is megvolt; de a történt megállapodás után érthető, hogy a Kritikában az ő írása nem jöhet számításba.

Én azért mondtam neki, hogy nézzon föl a kiadó² műszaki osztályára, ott előbb hozzájuthat a kötethez. Valószínűleg él is ezzel a lehetőséggel.

¹ *Évek, madarak. Versek*

² Szépirodalmi Könyvkiadó

Új Írás januári vagy februári száma pedig Pista grafikáinak szenteli képzőművészeti mellékletét.

És a látogatottság, a képek jóhíre változatlanul foglalkoztatja a közvéleményt. Az Egyetemisták Lapja is szép cikkel reagál rá. (Bezzeg a Magyar Nemzet csak nyúlfarknyi ismertetést közölt.)

Pista mondja, Klimó³ is megjelent a színen, bemutatkozott neki, mint hallomásból már ismert földinek. A közös kaposvári kiállítás általad említett tervéért – nem lehet tudni miért – de túlságosan nem lelkesedett. Talán nincs megfelelő anyag?

Borbély Sándort egybordában szótték Kerékgyártóval; mindkettő a debreceni egyetem, pontosabban Kardos Pali bátyánk neveltje. Igazán bámulatos, hogy valaki köteteid gondos elolvasása után ennyi számárságot tudjon összeírni.⁴ A pesti szerkesztők netán azt hiszik, hogy Téged csak vidéki eredetű kritikusok bírálhatnak autentikusan?!? De hát miért ezeket a gyöpösagyú debrecenieket szabadítják Rád, akiknek a költészetéről éppúgy nincs fogalmuk, mint a természetről, vagy a társadalomtörténeti vonatkozásokról?!

De, látod, én is alaposan megkapom a magamét tiszántúli honfitársuktól Czinétől⁵, kinek a *Hét évszázad versei* bírálatában szinte legfőbb kifogása az én Szécsi Margithoz viszonyított túlzott szerepeltetésem. Váciról, Garairól persze nincs szava... Persze tudom, honnét fúj ez a keleti szél. Majd egyszer elmondom Neked.

³ Klimó Károly

⁴ Borbély Sándor: *Évek, madarak = Kritika*. 1966. 11. sz. 56-59. p.

⁵ Czine Mihály

Képzeld, a Dáviddal történtek hallatára még Csanádi Imréék is telefont ragadtak (másféléves némaság után!)... Sőt, horribile dictu!, még Kellner Béla⁶ is megindult sorokat intézett hozzám.

Loncikának kézcsókom küldöm, Téged melegen öllelek: Bandi

1966. IX. 29. – Címzés: Takáts Gyulának író múzeumigazgató, Kaposvár Rippl-Rónai Múzeum. – Küldi: Fodor András Budapest VI. Bajcsy-Zsilinszky út 15/E

⁶ Kellner Bernát Béla

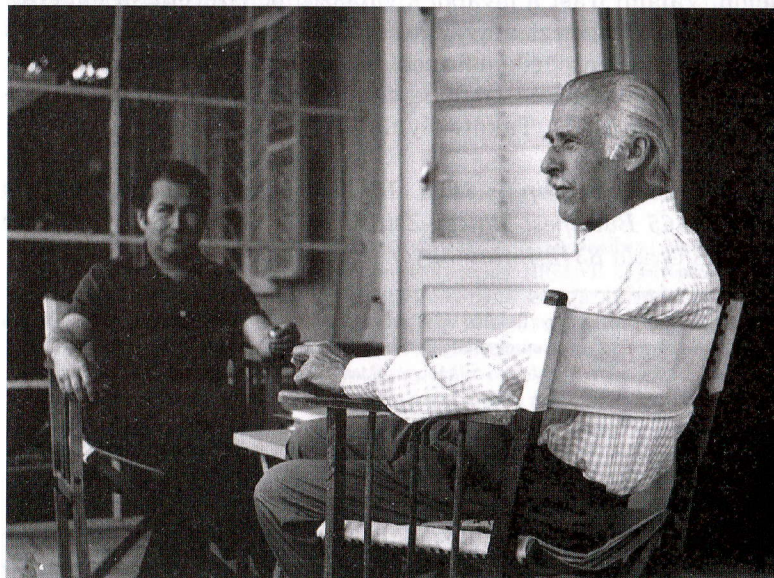

Fodor András, Takáts Gyula és Tüskés Tibor

lelki kedélye és derűs okossága, a filozófusokat megszegyenítő reális világ- és természetlátása. Az élet rendjének nyugodt és családját vigasztaló szemlélete... Szelleme világos volt. Nyáron még Weöres Sanyiról, Jékelyről, Kiss Tamásról és Rólatok érdeklődött... Asztalánál szinte az egész magyar irodalom ült és evett...

Bandim igen gratulálok a Csűrös Miklós írásához. Talán a legbiztosabb portré arról, amit eddig adott. A viszontlátásig ölel Mindnyájakat Gyula

1973. XI. 15. – Címzés: Fodor András költő etc., 1065 Budapest Bajcsy-Zsilinszky u. 15/E II. 2. – Küldi: Takáts Gyula Kaposvár Kovács S. u. 9.

Fodor András és Takáts Gyula

222. Takáts Gyula levele

Kedves Bandim,

a keresztlányomat a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Könyvtára felvételire küldte Pestre. Mégpedig az Orsz. Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központba, ahol Wajda [sic! Vajda] Erik a vezető.

Bp. VIII. Reviczky u. 6. Akiknek sikerül a felvételi, beke-
rülnek a Középfokú Könyvtárosi tanfolyamra.

Dec. 13.-án vizsgázott angolból, úgy mondja, szép eredménnyel. Most van dec.17-18.-19.-én az elbírálás. Kérlek, ha neked, vagy ismerősödnek van kapcsolata Wajda Erikhez, [sic! Vajda] szóljál, hogy szóljanak

Szabó Edit Keszthely, Deák u. 24. érdekében.

Nagyon fontos lenne, és igen szeretném, ha sikerülne valamit csinálni és behozni ezt a kis keresztlányomat. Előre is köszönet telefonodért és közbenjárásodért.

A keddi viszontlátásig ölel Gyula

1973. 12. 17. – Címzés: Fodor András költő 1088 Budapest Múzeum u. 3. O.SZ.K. Módszert. Közp. – Küldi: Takáts Gyula, 7400 Kaposvár Kovács S. u. 9.

223. Fodor András levele

973. XII. 22.

Kedves Gyulám,

örömmel közlöm, hogy Sz. E.-t¹ fölvelték a tanfolyamra. A jóhírrrel együtt kívánok kellemes ünnepeket, boldog újévet mindkettőtöknek, mindketten és mind a négyen: Bandiék

Képes levelezőlap. – 1973. XII. 22. – Címzés: Takáts Gyulának író 7400 Kaposvár Kovács Sebestyén út 9.

¹ Szabó Edit

1975. I. 25. – Címzés: Fodor András költő 1065 Budapest VI. Bajcsy-Zsilinszky u. 15/E II. 2. – Küldi: Takáts Gyula Kaposvár Kovács S. u. 9.

239. Fodor András levele

975. II. 2.

Kedves Gyulám,

nagyon örültem beleegyező válaszodnak. Amint látod, sikerült előadásodat korábbra sorolni; egyebekben viszont nem tudtam intézkedni, mert közben kórházba kerültem. Ígéretem van a főorvostól, hogy 5-én egész napra kimehetek, így az Akadémián majd találkozunk.

Tegnap telefonált Livia,¹ hogy megvan mind a két színész február 24-éhez (Haumann² és Vallai³), így a *Kettős rekviem* ügyéről is tárgyalunk majd. Szederkényi bizonyosan közli majd írásodat, így némileg megtérül fáradságod.

Szeretettel öllelek, Loncikának kezét csókolom:

Bandi

1975. II. 2. – Címzés: Takáts Gyulának író 7400 Kaposvár Kovács Sebestyén út 9. – Küldi: Fodor András 1023 Frankel L. út 54. ORFI. E. osztály 109/a

¹ Máti Livia

² Haumann Péter

³ Vallai Péter

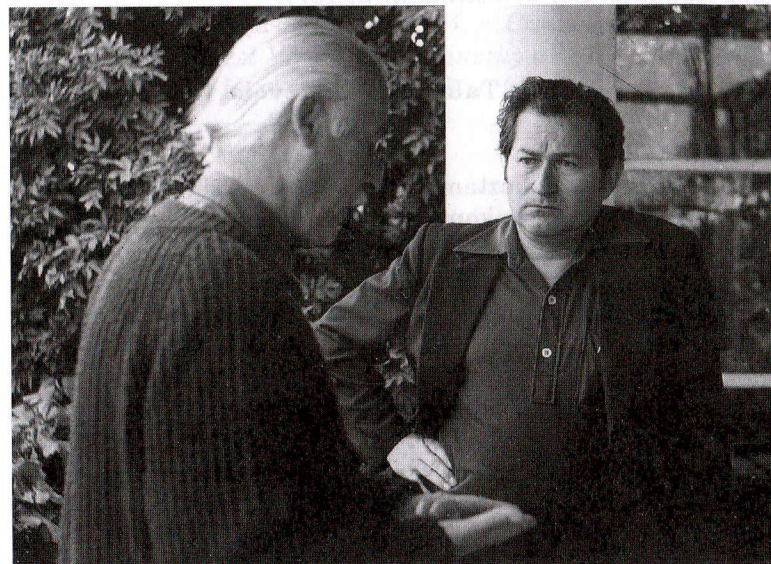
240. Takáts Gyula levele

Bandim, nem tudom otthon vagy-e már Indiából? ... Ha igen, kérdzem, ha szállást nem kapnék a szállodában, egy este, április 2.-án, szerdán ott aludhatnék e nálatok?... Ha még nem érkeztél meg, természetesen tárgytalan... A Fészekben 13.30-kor lenne valami, miről Te többet tudsz, mert dodonai meghívást kaptam a Kulturális Minisztériumtól...

Pomogáts Béláékról nem tudok semmit, ezért írom e kérést. Sáríkáának kézsók, ölel T. Gyula

P.S. Kellemes húsvéti ünnepeket kívánunk Loncikával együtt...

Postai levelezőlap. – 1975. 3. 28. Címzés: Fodor András költő etc. 1065 Budapest VI. Bajcsy-Zsilinszky u. 15/E II. 2. – Küldi: Takáts Gyula Kaposvár Kovács S. u. 9.

Takáts Gyula és Fodor András

241. Fodor András levele

Kedves Gyulám,

szívből gratulálok. Természetesen a József Attila-díjról van szó. Szívesen látunk szállásra 2-án este; márcsak azért is, hogy koccintsunk Vele a kitüntetésre. Sajnos, másik Gyula

születésnapja is van) szeretettel vár ebédre. Én a Hunyadi utca 11.-ben tanyázom; itt találhatsz rám, amikor érkezel. Vonat sok van. Talán gyere a 10.10-essel, már az is megjön 11.03-ra. Délután T. T.³ ígérete szerint már a 17.15-ös járattal⁴ Fonyódon vagyunk – de itt esetleg várna ránk a másik Tibor Fenyvesről, így a 17.30-as helyett választhatnád a 18.50-es vagy 19.03-as vonatot, mindkettő bent van Kaposban 8 órára. Majd meglátjuk. Stefikét csókoltatom, Téged öllelek: Bandi

Képes levelezőlap. – 1981. VI. 16. – Címzés: Dr. Takáts Gyulának Kaposvár Kovács Sebestyén út 9. 7400. – Küldi: Fodor András Fonyód Hunyadi út 11. (8640)

³ Tüskés Tibor

⁴ Hajójárat Badacsonyból Fonyódra

377. Takáts Gyula levele

Drága Bandim, amíg te Japán felé repülsz és a gésák körül forgolódsz, addig mi Elemérrel¹ a becei poharak körül tevékenykedünk. A közeli viszontlátásig ölel: Gyula

Ezt a tájat sohasem lehet megenni! Nagy szeretettel öllelek Elemér

Képeslap. – 1981. 07. 30. – Címzés: Fodor András költő 1065 Budapest Bajcsy-Zsilinszky u. 15/E II. 2. – Feladóként csak Bece helymegjelölés szerepel.

¹ Szeghalmi Elemér

378. Fodor András levele

981. VII. 26.

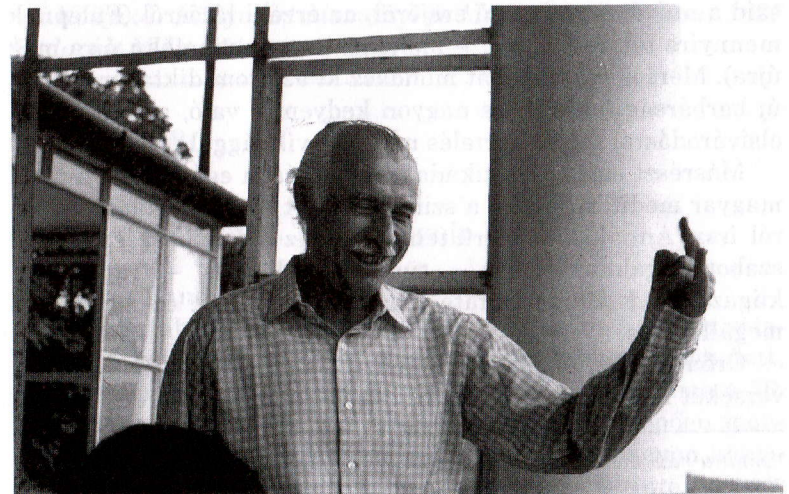
Kedves Gyulám,

ne haragudj, hogy a két kínálkozó találkozási alkalmat kihagytam – majd talán adódik megfelelő hely és idő, hogy mindarról beszámolhassak, amit távolkeleten megéltem.

Innét holnap utazunk vissza. Mivel egész nyáron be voltam fogva a feladatok jármába, jó volt most kicsit elereszteni magam. Pesten úgylis megsokasodott feladatokkal kell szembenéznem. (Végeznem kell a titkári teendőket is az Írószövetségben.)

Japánról egyelőre annyit: némi remény ébredt bennem, hogy a civilizációs robbanás nem okvetlenül söpri el a kultúrát és humánusmot. Persze ehhez hihetetlen fegyelem, szorgalom, lelemény, előzékenység kell, s kérdés, a világnak ezen a részén mindez megszerezhető-e? Ölelünk Benneteket: Bandiék

Képes levelezőlap. – 1981. VIII. 26. – Címzés: Takáts Gyula írónak Balatongyörök, Becehegy 8313.

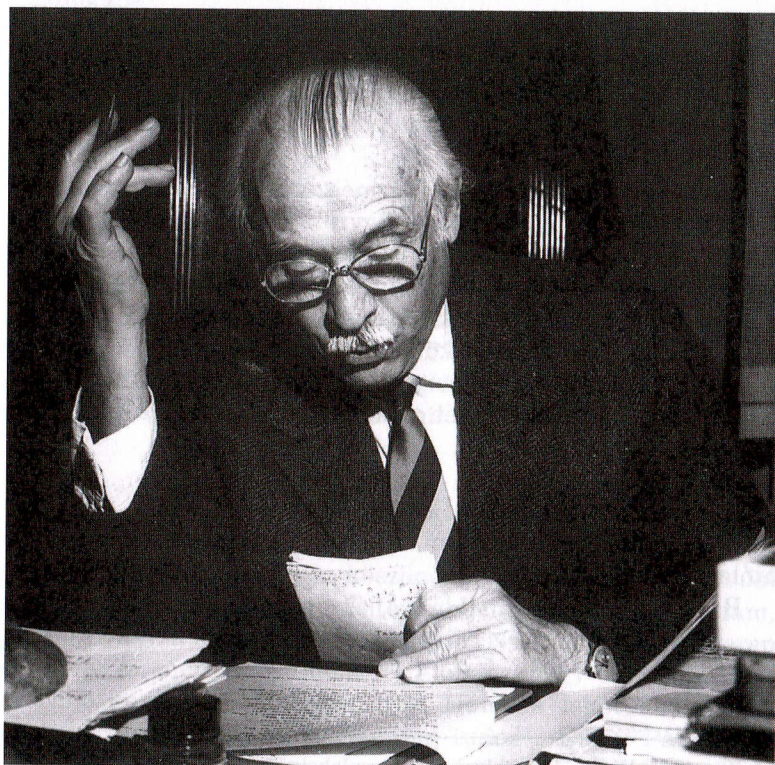
Takáts Gyula

(3)

Sokat emlegették Gyula Bátyámékat! ...

III. 17.

1995. III. 11. – Címzés: Takáts Gyula úrnak költő és b. családja Kaposvár Dr. Kovács S. Gyula u. 9. 7400. – Mellékelve: Bőrröndi Józsefné levele Takáts Gyulának (1995. 02. 28.), hátoldalán Takáts Gyula soraival (1995. 03. 05.) és egy képeslap, legalább három kéz írásával.

Takáts Gyula

490. Fodor András levele

1995. VI. 30.

Kedves Gyulám,

időközben eszembe jutott, hogy a fiút az írószövetségi könyvtárban Mezővári Lacinak hívják, tehát nem egészen pontosan találtuk el a nevét. (Mondtam Kelemennek,¹ de biztosabb így, ha megírom.)

Sok szerencsét kívánok Nektek a nyárra. Én most megyek vissza Pestre. Öllelek: Bandi

Képes levelezőlap. – 1995. VI. 30. – Címzés: Takáts Gyula, írónak Kaposvár Kovács Sebestyén út 9. 7400

¹ Kelemen Lajos

491. Takáts Gyula levele

Kedves Bandim!

Épp most egyeztünk meg Szirtes Gábor barátommal, hogy 85. születésnapomra kiadja a Pannónia Könyvek „Csu és Drangalag” című könyvemet. A pályázathoz a Magyar Könyv Alapítványnál kell két ajánló a könyv kiadásához szükséges támogatás elnyeréséhez. Tegnap beszéltem Lakatos Istvánnal és említettem azt, hogy Téged kérlek az egyik ajánlónak. Lakatos azt mondta, hogy egy rövid ajánlást írjál. Két ajánló kellene, de Lakatos azt mondta, írással alá a Te szövegedet Domokos Mátyással vagy akit Te kiválasztasz és „kéznél van”, mert nagyon gyorsan kell a válasz és az ajánlás.

Bandim! Itt küldök néhány sort Neked a tartalmi ismertetéshez. Persze Te sokkal jobban tudod, hogy melyik lesz az a tíz-tizenöt sor, amit leírsz.

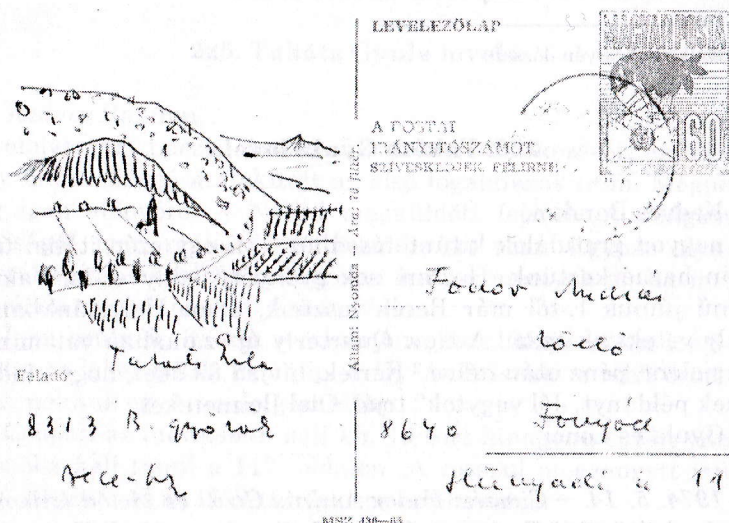
Kérlek, hogy az ajánlást aláírással legy olyan szíves küldjed le Gábor címére (7601 Pécs, Pf.: 100).

A szövegnek be kell érkezni Budapestre, a Hermina útra – Lakatos szerint – július 25-ig.

Szigligeti országút. Javítják, persze nyáron! De biztos találunk rá módot Tapolcán át. Igen örülnék, ha mind együtt lehetnénk. Gépkocsival nem mehetek, mert az akkum rossz!

Várlak, Gyula

Postai levelezőlap. – 1974. 8. 13. – Címzés: Fodor András költő 8640 Fonyód Hunyadi u. 11. – Küldi: Takáts Gyula, 8313 B.györök Bece-hegy. – A lap hátoldalán T. Gy. golyóstoll-rajza a tájról.

228. Takáts Gyula levele

Kedves Bandim, Varsóban meggyőződtem arról, hogy épp elég volt már Kerényi Grácia szerepéből. Monopóliumát unják már ott is. Ideje ezen változtatni és minden lehetősége meg is van.

Az Írószövetség meghívására Hegedűs Andrással tárgyalunk arról a tervről, amelyet fölvettem előadásunk („Dtúl a magyar költészetben”) utáni sajtó megbeszélésen. Jan

Koprowskival (titkár) egy verseskönyv sorozatot beszéltem meg a lengyel-magyar kapcsolat realizálására. T.i. hogy évente két magyar és két lengyel mai költő kis verseskötete jelenne meg 64-64 oldalon. Költői előszóval. Nagy örömmel fogadták. Névsort diktáltam le. Hegedűs András hivatalos fölterjesztést tesz a Lengyel Írószövetség kérésével. Azért írom, hogy ha megérkezik, már tudjad, honnan fúj a szél. Addig hallgassunk. Most a lengyel kiadóval tárgyalunk először. Hegedűs fordíttatja le Rimkiewicz-vel¹ küldött verseidet, mert Rimkiewicz [sic! Rymkiewicz] sajnos nem tud magyarul... Előadás jó volt és azon kívül még 3 előadásunk volt vidéken. Bővebben szemé-lyesen...

Kérlek, Merényi Oszkár címére most küldjed el Berzsenyi versedet gépelve,² mert jövő héten a végleges 13. emlékkönyv tárgyalás lesz és szeretném, ha nem maradna ki. M. O. címe: 1087 Bp. Luther u. 4-6 B. III.

A két metszetet és gépalkatrészeket alkalmilag elhozom. Erről a lengyel-magyar irodalmi egymás-mellett élésről bővebben kell beszélni, és bővebben cselekedni.

Kézcsók, ölel Gyula

1974. 11. 1. – Címzés: Fodor András költő 1065 Budapest Bajcsy-Zsilinszky u. 15/E II. 2. – Küldi: Takáts Gyula 7400 Kaposvár Kovács S. u. 9.

¹ Rymkiewicz, Alekszandr

² Berzsenyi Dánielhez. = Berzsenyi emlékkönyv. – Kaposvár : Somogy Megyei Tanács; Szobathely : Vas Megyei Tanács, 1976. – p. 615-617.

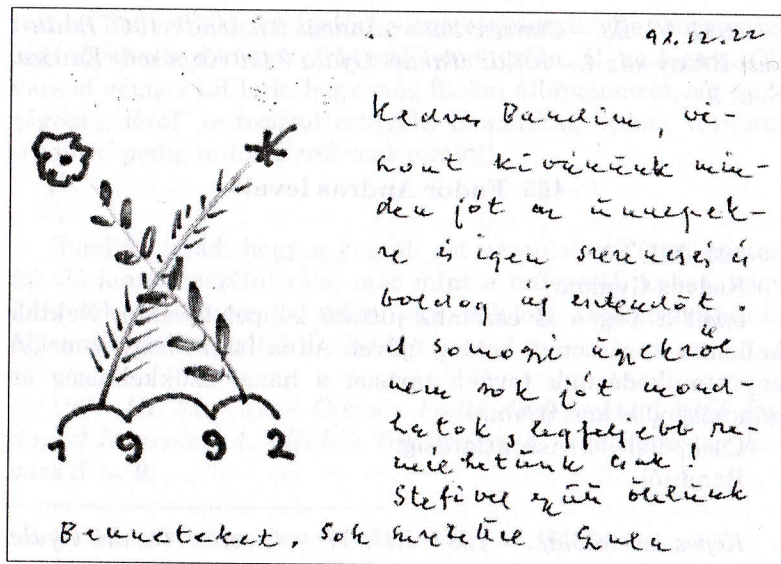
229. Fodor András levele

974. XI. 7.

Kedves Gyulám,

örültem levelednek, mert információ híján már-már azt hit-tük a magyar-lengyel barátság áldozata lettél, valami betegség tart fogva odaát valóban.

Úgy látom, nagyon hasznosan működtél. A terv ígéretes, csak aztán lengyel részről is mozduljanak. Nálunk már van a

467. Fodor András levele

Kedves Gyulám, első 15 forintos leveletem Neked küldöm; s benne ezen a beszédes lapon kívánok jó egészséget, szerencsét, sok szeretet, boldogulást mindabban, ami Neked fontos. Légy olyan rejtelmesen erős, mint Csontváry cédrusa.

Küldöm a Somogy-est műsorát, melyen napok óta dolgozom; még a meghívók ügyét is kézbe vettem, hogy minden jól menjen. Amint a mellékelt tervezetből látod, kikeresem Neked a legjobb helyet a Laczkó utáni, versekkel fölhangolt, első meg-
szólalásra.

Stefikének kézcsók,

Téged hűséges szeretettel ölellek: Bandi

(Laczkónak is küldök műsortervet.)¹

*Képes levelezőlap 1992. II. 19. – Címzés: Takáts Gyulának
író Kaposvár Kovács Sebestyén út 9. 7400. – Fodor András Bu-*

¹ Vertikális bejegyzés a lap szélén

dapest Révay köz 4. 1065. – Mellékelve: „Húsz éves a Somogy”:
Fészek-est (1992. II. 19 19 h) programja, kiegészítésekkel (1
oldal gépelt szöveg)

468. Takáts Gyula levele

Kedves jó Bandim, igen köszönöm a Csontváry cédrusfát
81. születésnapom alkalmából. Adja Isten, hogy jókívánságaid
lombosodjanak ki. A Somogy est-műsor gazdag és azt hiszem,
használni tudunk vele a folyóirat megmaradásának. Beszéltem
itt is, ott is erről. Talán betartják a szavukat. Meglátjuk, kik
lesznek ott! Mindnyájatokat ölel
T. Gyula

*Postai levelezőlap. – 1992. 02. 08. – Címzés: Fodor András
költő 1065 Budapest Révay-köz 4. – Küldi: Takáts Gyula 7400
Kaposvár Kovács S. u. 9. – A lap hátoldalán kis filctoll-grafika:
piros cserépben piros szirmú virág.*

469. Fodor András levele

992. IV. 9.

Kedves Gyulám,

akármilyen keservesen mennek is a dolgok „Kies tartomá-
nyunkban”, egy valamire jó és biztonságos gondolni: *hogy Te ott
vagy*, s figyelmeddel, törhetetlen kedélyeddel, szellemi és lelki
emelkedettséggeddel összefogod „a züllő távolságot”.

Imponált nekem nagyon múltkori házigazdaságod; kár,
hogy most személyesen nem koccinthatok a névnapodat kö-
szöntőkkel együtt egészségedre: Isten éltesse!

Mindenesetre tudjad, ahogy eddig, ezután is mindenben szá-
míthatasz rám. Megyek majd valamikor (május 7-én) Kaposvár-
ra, jó volna, ha elbeszélgethetnénk a konstellációk változásá-
ról. Aztán ugye, érettségi találkozónkon is ott leszel.

Csókolom Stefit, Téged ölellek addig is: Bandi

MAGYARÁZAT A LÁBJEGYZETEK ÉS A NÉVMUTATÓ HASZNÁLATÁHOZ

A levelekben említett nevek és címek feloldásához, pontos értelmezéséhez, visszakeresésük segítéséhez *lábjegyzeteket* valamint egyetlen betűrendbe sorolt *személy- földrajzi- testületi név- és címmutatót* (továbbiakban *névmutató*), továbbá a két alkotó önálló köteteinek *kisbibliográfiáját* készítettem el.

A levelekben és a több mint 1100 lábjegyzetben közel 650 személynévnév, száznál több földrajzi és testületi név szerepel. (Előfordul olyan levél, amelyikben 78 név és cím is található!) Ezekből, a vers- tanulmány- kötet- folyóirat- újságcímekkel összevonva, 1710 tételből álló *névmutatót* állítottam össze. Egyes nevek, pl. Tüskés Tiboré, Laczkó Andrásé, 100-nál többször találhatók a levelekben, így nem meglepő, hogy az 1700 név és cím közel 5500-szor fordul elő. Van olyan név, cím is, amelyet *egy levélben* többször is leírnak – a legkülönbébb változatokban –, de egy nevet egy levélből csak egyszer veszek fel a *névmutatóba*. Így végső számot írni a levelekben szereplő nevekről, címekről nem lehetséges, aminthogy arról sem lehet hű képet festeni, milyen nehézségeket okozott, mennyi időt vett igénybe a levelekben alkalmazott névváltozatok feloldása, „megfejtése”, a *névmutató* összeállítása. A „rejtvényfejtésben” sokat segített Tüskés Tibor, aki mindkét levelező félnek barátja, munkatársa volt, továbbá Takáts Gyula unokahúga Parill Orsolya, aki Takáts Gyula leveleit számítógépbe írta, és mindekenélőtt Fodor Andrásné, Sáríka, aki – Fodor András „mindent tudó” naplói segítségével – végül a senki által sem ismert neveket, címeket fejtette meg. A segítségük nélkül a *névmutató* „nem jött volna létre”, ezért köszönet illeti meg őket.

A *személyi kisbibliográfiákba* 100-nál több tételt vettem fel. A levelek íróinak tudás- és ismeretanyagáról, szellemi teljesítményéről a fenti számok (is) pontos képet adnak.

A hatalmas adatmennyiséget csak helykímélő és egyszerűsítő módszerekkel lehet feldolgozni, ezért a *lábjegyzetekben* csak a legrövidebb információkat adom meg, pl. csak a nevet vagy a pontos címet közlöm. Ezt is csak akkor, ha az a levél

szövegében nem egyértelmű, mint a keresztnév, becenév, csúfnév, rövidítés, körülírás, címrövidítés használata esetén. A nevekhez születési évet, foglalkozást, esetleg (rövid) magyarázatot csak a *névmutatóban* fűzők.

Magyarázatokat, kiegészítéseket a névhez akkor sem mindig készítek a *lábjegyzetben*, ha a családnévet ott teljes alakjában közlöm: pl. a 122. levélben találkozhatunk a Zákonyi névvel. Az addig olvasható levelek alapján nem tudhatjuk, kit takar a családnév, ezért azt *lábjegyzetben* (122/3. j.) feloldom: Zákonyi Gruber Ferenc. Ugyanakkor az életrajzi és foglalkozási adatokat – „(1909-1991) a Balatoni Népfőiskola megalapítója, a Veszprém Megyei Idegenforgalmi Hivatal vezetője” – csak a *névmutatóban* közlöm. Amennyiben a levél szövegének megértése miatt a névhez, címhez, eseményhez magyarázat szükséges akkor azt a *lábjegyzetben* természetesen megadom, akkor, ha ki tudtam deríteni, pontosan kiről-miről is van szó.

Ha egy *családnév* vagy *keresztnév* többször előfordul önmagában egy vagy akár több levélben is, de annak tulajdonosa egyértelműen azonosítható, akkor ahhoz csak az első említéskor készítek kiegészítő *lábjegyzetet*. Pl. Kormos István, vagy Tüskés Tibor *családnéve* mással nem téveszthető össze, s oly sokszor szerepelnek, hogy értelmetlen és fölösleges helypazarlás lenne a kiegészítés, amikor a levélírók újra meg újra csak *családnévükön* említik őket. Akkor sem készítek *lábjegyzetet*, ha a levél szövegéből egyértelműen azonosítható, hogy a *keresztnév* kit takar.

Ugyanígy nem készítek kiegészítő *lábjegyzetet* olyan *családnévek*hez sem, mint Somlyó, Juhász, hiszen pontosan tudható, kire-kikre vonatkoznak, vagy a K. S. Iván ill. K. S. I., Kovács Sándor stb. névváltozatokat sem oldom fel, hiszen az előző levelekből, vagy a levél előző sorából egyértelmű, hogy Kovács Sándor Ivánról van szó. (Természetesen a *névmutató*ban mindig a teljes és helyes név található, bármilyen formában fordul is elő az a levelekben!)

Ha a személynév, földrajzi név, testületi név, cím teljes alakban szerepel a szövegben, azt *lábjegyzetben* nem közlöm, akkor sem, ha először olvasható a levelekben. A szükséges

kiegészítések a *névmutatóban* ill. a *személyi kisbibliográfiák* megfelelő helyén olvashatók.

A levelezők önálló köteteinek címét a *lábjegyzetekben* könyvészeti adatok nélkül közlöm. A könyvészeti adatok csak egyszer, a függelékben található *személyi bibliográfiákban* szerepelnek. A folyóiratokban megjelent írások, ill. más szerzők köteteinek bibliográfiai adatait a *lábjegyzetekben* közlöm.

A kötetek, versek, írások címét és a folyóiratcímeket a *lábjegyzetekben* és a *névmutatóban* is *dőlt betűvel* szedem.

Ha a név, cím a levélben jegyzetelés nélkül és jegyzetelve is szerepel, akkor csak a jegyzetelt nevet veszem fel a *névmutatóba*. (Ha ugyanaz a név, cím többször szerepel egy levélben, azt – amint már jeleztem is – természetesen csak egyszer veszem fel. Ám ha a név egymás utáni *lábjegyzetekben* többször is olvasható, akkor minden esetben megtalálható a *névmutatóban*.)

Fodor András és Takáts Gyula nevét a *névmutatóba* nem veszem fel, csak akkor, ha nevük cikk, tanulmány, esszé címe is egyben.

A közvetlen rokonok nevét (feleségek, gyerekek) csak akkor közlöm a *névmutatóban*, ha azokról érdemben van szó a levélben: az aláírásokban, üdvözlésekben leírt nevek nem kerülnek be a mutatóba, csak akkor, ha azok nem családtagok.

A földrajzi neveket, intézmények nevét „hivatalos” alakjuknak megfelelően egységesítve közlöm, bármilyen formában (ragozva, rövidítve stb.) fordulnak is elő a levélben. Például: Pest, Bp. pesti, budapesti = *Budapest*, vagy Györök = *Balatongyörök*, Kapos, kaposi = *Kaposvár*, Helikon városa = *Keszthely*, vagy debreceni egyetem = *Kossuth Lajos Tudományegyetem (Debrecen)*, Bece = *Becehegy*, „somogyi festők” = Somogy (megye). A Somogy folyóirat címét „Somogy (folyóirat)”, a közigazgatási egységét „Somogy (megye)” formában adom meg.

Nem oldom fel minden alkalommal azokat az intézményneveket sem a *lábjegyzetekben*, amelyek egyértelműek (Írószövetség, Szövetség), természetesen azonban ezek a nevek a *névmutatóba* a pontos, teljes változatukban kerülnek be.

A betűrendezést számítógép végezte, ezért az eltér a hagyományos, ill. a könyvtári betűrendezés szabályaitól, pl. az

idézőjelek, számok, határozott névelők esetében. (Az idézőjellel, számokkal és határozott névelőkkel kezdődő adatok a betűrend elején találhatók.)

A *névmutatóban* a nevek, címek után felsorolt számok a levelek, ill. a *lábjegyzetek* számát jelzik: ha önmagában áll egy szám – pl. 203 –, az azt jelenti, hogy a hivatkozott név vagy cím a 203. *levél szövegében* található, ha a 203/6 forma olvasható, az pedig azt jelenti, hogy a hivatkozott név vagy cím a 206. *levél 6. lábjegyzetében* található. A levelek és a *lábjegyzetek* számát egyetlen számsorrendben írom a nevek, címek után, egymástól vesszővel választom el őket.

A „Pincér”, Pincérék” neve ismert, de a Fodor-örökösök kérése miatt azokat nem oldottam fel.

Néhány helyen a levelek kézírása a számítógépbe írók számára nyilvánvalóan olvashatatlan vagy bizonytalan olvasatú volt. Ezeket a részeket a levelek beíróinak jelzése alapján a szövegben szögletes zárójelbe téve jelölöm: [*Olvashatatlan szövegrész*] vagy [*Bizonytalan olvasat*]. A jegyzetapparátusban közöltek a levélírók köteteiben, lexikonokban, interneten ellenőriztem.